

Antikvarisk kontroll och arkeologisk undersökning vid
upptagning av ny utrymningsdörr

VÄXJÖ DOMKYRKA

Växjö stad
Växjö kommun

Eva Åhman
Åsa Jönsson

SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2002:16

Antikvarisk kontroll och arkeologisk undersökning vid
upptagning av ny utrymningsdörr

VÄXJÖ DOMKYRKA

Växjö stad
Växjö kommun

Eva Åhman
Åsa Jönsson

SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2002:16

© 2002 Smålands museum
Produktion, tryck och distribution:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
Växjö 2002
ISSN 1403-2902

Innehållsförteckning

RAPPORT	5
INLEDNING	5
ANTIKNVARISK KONTROLL AV MURVERKSARBETET	5
BAKGRUND	5
BESKRIVNING	6
ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING	8
SYFTE OCH METOD	8
UNDERSÖKNINGSRESULTAT	9
TOLKNING OCH DISKUSSION	10
DOKUMENTATIONSMATERIAL	12
LITTERATUR	12
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13

Rapport

Växjö domkyrka

Domkyrkoförsamlingen

Växjö kommun

Antikvarisk kontroll och arkeologisk undersökning vid upptagning av dörr i kyrkans nordfasad

Inledning

På uppdrag av kyrkogårds- och fastighetsförvaltningen i Växjö gjordes under februari-mars 2001 en dokumentation i samband med att en handikappanpassad utrymningsdörr togs upp i Växjö domkyrkas nordfasad. Arbetena omfattade antikvarisk kontroll med murverksdokumentation vid håltagning i väggen och arkeologisk undersökning för rampen från marknivån ner till dörrnivån. Kontrollen och undersökningen gjordes av antikvarierna Eva Åhman resp Åsa Jönsson från Smålands museum.

Antikvarisk kontroll av murverksarbetet

Bakgrund

Efter krav från räddningstjänsten och efter en del diskussion lämnade Länsstyrelsen tillstånd att ta upp en ny utrymningsdörr i nordväggen till domkyrkans nordöstra travé. Denna travé tillkom på 1850-talet i samband med Brunius' omdaning av kyrkan, varför inga medeltida murar skulle beröras. Däremot var det nödvändigt att schakta ner marken för en ramp, eftersom domkyrkans golv ligger ett stycke lägre än omgivande mark. Detta krävde en mindre arkeologisk undersökning för att dokumentera äldre aktiviteter på platsen, se rapport om denna undersökning nedan.

Domkyrkans nordöstra travé exteriört före ingreppet

Domkyrkans nordöstra travé interiört före ingreppet

Beskrivning

Första förslaget hade förlagt utrymningsdörren till andra travén från nordost i det parti som var korsarm under medeltiden och där det funnits en dörröppning. Då det visade sig att denna öppning skulle bli för smal, hade man blivit tvungen att göra ingrepp i det medeltida murverket. I stället beslutades att förlägga dörren till den nordöstra travén som tillbyggdes av C G Brunius 1849-54 och som ersatte den något mindre medeltida sakristian. Murverket sågades igenom. Detta visade sig vara ca 1,4 m tjockt, närmast av skalmurskaraktär och med blandat stenmaterial. Även tegelinblandning förekommer.

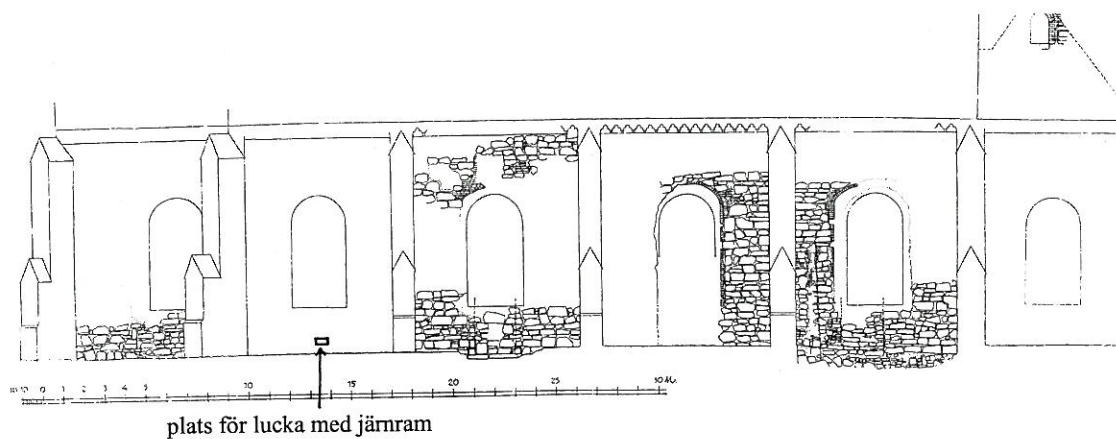

Väggen genomsågad

Ram till ventilationslucka i nedre delen av vägglivet

Längst ner ovan stenfoten på utsidan fanns ramverket till en järnlucka med en kanal in i väggen snett neråt. Denna lucka har troligen ingått i en ventilationsanordning, som tillkom 1862-63, eftersom det hade blivit stora olägenheter i form av fukt och mögel på grund av Brunius' renovering. Man var tvungen att bygga ventilationskanaler under bänkar och gångar för att avleda fukten och i samband med detta sattes sannolikt ett antal luckor in ovan sockeln. Inga närmre uppgifter om dessa åtgärder finns i tillgängligt material men tolkningen är att den funna luckan är en sådan ventilationslucka (Gustafsson/Ullén sid 145). Platsen för luckan har lagts in på den ritning av nordfasaden som gjordes upp av E Gustafsson i samband med renoveringen 1958, se nedan. Vid detta renoveringstillfälle sattes luckorna troligen igen. Inga andra detaljer kunde iaktas och dörren installerades enligt planerna.

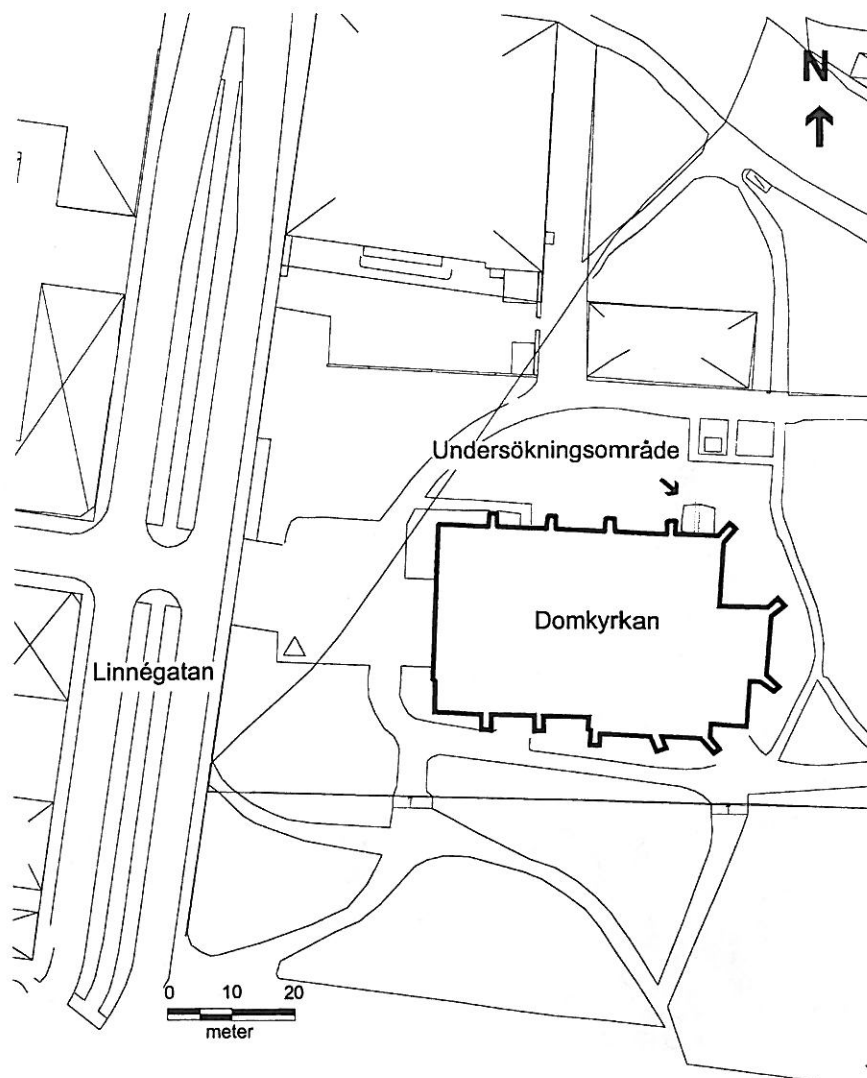

Den färdiga dörrinstallationen

Arkeologisk undersökning

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att se om det fanns äldre kulturlager, anläggningar eller gravar bevarade under mark inom exploateringsområdet. I samband med en arkeologisk förundersökning vid den södra delen av Domkyrkans norra vägg år 1993, framkom exempelvis kvarlevorna av tre individer (Nordman 1993).

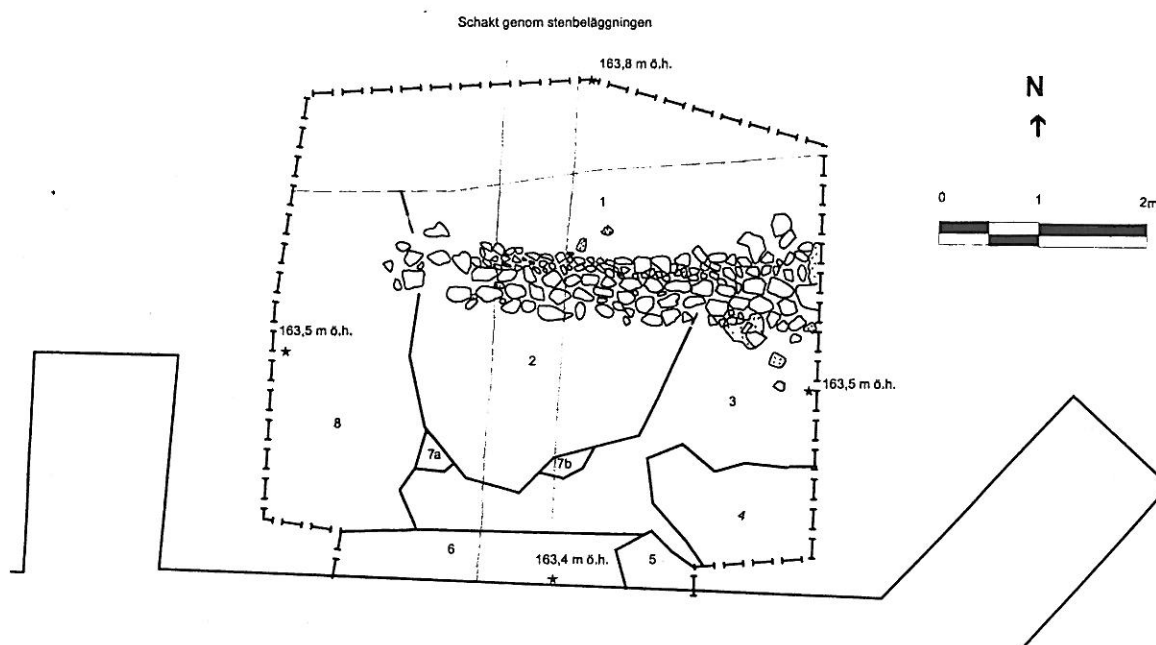

Figuren visar undersökningsområdets läge i förhållande till Domkyrkan.

Undersökningen genomfördes så att marken banades av med maskin ned till 0,4 m djup. Fynd tillvaratogs efterhand och betraktades som lösfynd, eftersom jordlagren utgjordes av äldre och yngre fyllnadsmassor. Hela ytan rensades med skärslev och de anläggningar som framkom mättes in med totalstation av mättekniker från Växjö kommun.

Undersökningsresultat

I samband med avbaningen stod det klart att jordlagren utgjordes av olika typer av fyllnadsmassor. I schaktets norra del framkom dock en konstruktion av lagda stenar. Den del av konstruktionen som syntes inom undersökningsområdet var 4 m lång och 0,7 - 0,8 m bred. Längs dess norra del utgjordes stenpackningen av två rader 0,05 - 0,15 m stora stenar, med en dominans omkring 0,05 - 0,10 m (Fig. Y). Längs konstruktionens södra sida var stenarna betydligt större, ca 0,10 - 0,30 m långa och 0,10 - 0,20 m breda. De var också rektangulära och lagda kortsida mot kortsida.

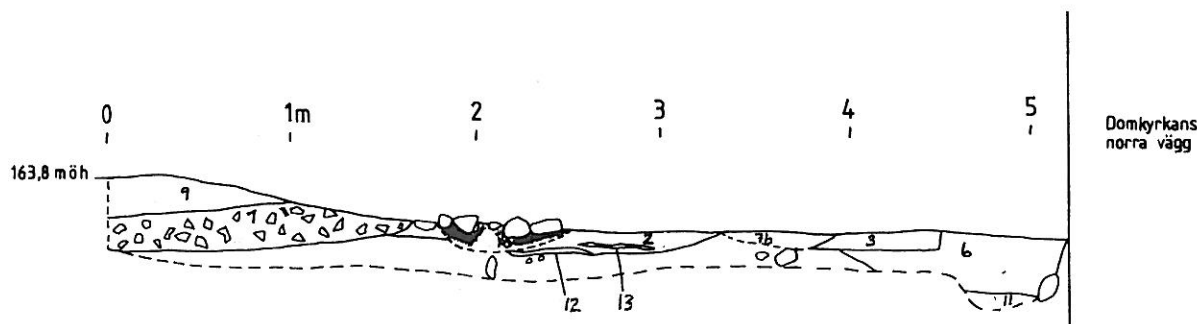

Figuren visar stenkonstruktionen och lagren av fyllnadsmassor som framkom i undersökningsschaktet. Norr om den streckade linjen började en slänt av svartbrun matjord.

Lagren omkring stenkonstruktionen var av mycket olika karaktär, men alla gav intryck av att vara påförda fyllnads- och/eller rivningsmassor. Lager 1 utgjordes av gråbruna, porösa rivningsmassor av sandigt grus, mängder av 0,05 - 0,10 m stora, krossade stenar, samt fläckvisa förekomster av krossat tegel och puts. Lager 2 utgjordes av ett mörkt brunrött, kompakt, grusigt och sandigt skikt av fyllnadsmassor. Det innehöll mycket obrända ben, sot, kol, tegelbitar, puts och spik. Lager 3 utgjordes av mörkt gråbruna schaktmassor av grusig sand, med obrända ben, tegel, takskeffer och puts. I östra delen var massorna mer porösa och det fanns mycket bränt och krossat tegel. Lager 4 var gula grusiga fyllnadsmassor och lager 5 utgjordes av gul sand. Lager 6 var mörkbruna fyllnadsmassor av grusig sand med tegelflis, 0,05 m stora stenar och lite puts. Lager 7a och b var ljus, brungul, grusig grovsand, med mycket ljus puts och lager 8 svartbrun grusig och porös grusig sand med ben, 0,05 m stora stenar, samt flisor av tegel och puts.

Fynden kan ha medeltida eller historiskt ursprung, men de är lösfynd eftersom lagren är påförda. För att undersöka hur djupt ned stenkonstruktionen gick, grävdes ett smalt schakt

från kyrkväggen till undersökningsområdets norra kant. Schaktet var på grund av släntningen 0,4 m djupt i den norra delen och 0,3 m djupt i övriga delen av schaktet. Se profil nedan.

Figuren visar den östra sidan av profilen som grävdes från Domkyrkans norra vägg till den norra schaktkanten.

Lagren i profilen motsvarar i princip beskrivningarna till planritningen på föregående sida. Den norra slänten, lager 9, beskrevs dock i profilen som svartbrun matjord. Under stenkonstruktionen framkom ett sotigt, brunsvart lager av sand, grus och lite småsten (lager 10). Centralt var det mycket sot, men mycket få och små kolfnyk. Lagret hade inga skarpa kanter, utan snarare verkade lager 2 vara påverkat av brand. Under lager 6 framkom ytterligare ett lager, som kallades 11. Det utgjordes av grus som dränerade kring en modern vattenledning. I lager 2 framkom också två smala linser. Den ena av dem, lager 12 utgjordes av ljusst vitgul lera och lager 13 var sotigt och kolrik siltig sand.

De fynd som framkom utgjordes av takskeffer, enstaka skärvor av yngre rödgods, rostade järnföremål och spik, samt obrända ben.

Tolkning och diskussion

Det är tydligt att markområdet vid Domkyrkans nordöstra hörn har påförts jordmassor vid ett flertal tillfällen. Dessa jordmassor har antagligen hämtats från andra delar av kyrkogården, eftersom de ofta innehåller fragmenterade människoben.

Stenkonstruktionen som påträffades, tolkas som en stenlagd droppränna eller möjligen som rännstenen intill en väg, se fotot nedan. Tolkningen bygger på att mycket likartade konstruktioner finns i anslutning till grunden på äldre hus, bland annat vid det gamla gymnasiet strax intill (se foto sidan 12). I samband med undersökningar vid Försvarsgården strax öster om kyrkan, framkom också en mycket lik rännstenskonstruktion i kanten av en stenlagd väg (Jönsson 2002). I ett inledande skede antogs stenläggningen även kunna representera en stenlagd gång eller möjligen grundmuren till ett hus. Dessa hypoteser avfärdades dock på grund av att den stenlagda gången skulle ha varit mycket smal, samt att det inte finns någon anledning att ha två rader med större stenar i mitten av gången. Hypotesen om grundmuren föll eftersom stenläggningen endast utgjordes av ett lager sten. En grundmur skulle ha varit betydligt kraftigare.

Stenkonstruktionen i anslutning till Domkyrkans nordöstra hörn.

Varken någon form av väg eller hus finns belagda på de historiska kartorna. Det kan dock ha kunnat finnas en stenlagd väg, som vid något tillfälle tagits bort i samband med markarbeten runt kyrkan. Stenkonstruktionen kan då vara den kvarvarande rännstenen intill vägen.

Tolkningen av konstruktionen som en stenlagd droppränna kan i någon mån styrkas, eftersom planritningens lager 1 utgjordes av fyllnadsmassor som verkar härröra från en riven huskonstruktion. Fyndet av stenkonstruktionen skulle i så fall antyda att det stått ett tidigare okänt hus i anslutning till kyrkans nordöstra hörn. Huset bör dessutom ha varit relativt permanent eftersom man ansträngt sig för att göra en droppränna intill grunden. I de skriftliga källorna finns uppgifter om ett provisoriskt klockgjuteri som skall ha uppförts i samband med att det gjordes nya klockor år 1696. Det finns också vissa uppgifter om att det år 1745 byggdes ett mer permanent klockgjuteri i den nordöstra delen av kyrkogården (Forsberg 1975:12). Möjligen skulle dropprännan kunna höra samman med denna byggnad. Enligt Forsberg fungerade inte klockgjutningen som den skulle eftersom marken var alldeles för sumpig och den eldfångda verksamheten var farligt nära kyrkan och gymnasiet. Redan 1763 skall huset ha rivits. Planritningens lager 2, som låg strax söder om stenläggningen, verkade vara brandpåverkat vilket skulle kunna tyda på att huset brann ned vid något tillfälle.

Det är på intet sätt säkert att dropprännan tillhört det gamla klockgjuteriet. Uppgifterna om var den byggnaden låg är alldeles för vaga och undersökningen är alldeles för liten för att kunna svara på vilken typ av byggnad som hört till den aktuella dropprännan. Det kan heller inte uteslutas att det rör sig om rännstenen till en stenlagd väg eller gång. Resultaten av grävningen visar dock att även små undersökningar kan ge intressanta inblickar i vad kyrkogården har använts till under årens lopp.

Dropprännen intill Gamla gymnasiet, strax norr om undersökningsområdet.

Dokumentationsmaterial

Beslut och ritningar, svartvita foton och diabilder förvaras i Smålands museums arkiv.

Litteratur

Forsberg, J. 1975, *Linnéparken*. Växjö.

Gustafsson E/Ullén M. 1970, *Växjö Domkyrka, Växjö Småland band IV:1, Volym 136 av Sveriges kyrkor*, Stockholm

Jönsson, Å. 2002, Arkeologisk efterundersökning och schaktningsövervakning vid Försvarsgården. Växjö stad, Kronobergs län, Småland. *Smålands museums rapport 2002:1*.

Nordman, A-M. 1993, Arkeologisk förundersökning. Växjö Domkyrka, Växjö kommun, Kronobergs län. *Jönköpings läns museums rapport 1993:19*.

Administrativa uppgifter

Smålands museums dnr:	140-9/00
Landskap:	Småland
Län:	Kronoberg
Socken:	Växjö
Topografisk karta:	5E SO
Ekonomiskt kartblad:	5E 1h
RAÄ nr:	170
Koordinater:	X6306,10 Y1439,46
Typ av undersökning:	murverksdokumentation och arkeologisk undersökning
Uppdragsgivare:	Kyrkogårds- och fastighetsförvaltningen Växjö kyrkliga samfällighet
Ansvarig institution:	Smålands museum
Ansvarig för murverksdokumentationen:	Eva Åhman
Ansvarig för den arkeologiska undersökningen:	Åsa Jönsson
Fältarbete:	feb-mars 2001

